

Ганна Леонідівна ШВЕДОВА,

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права и процесу Черноморського державного університету ім. Петра Могили

ПОЛІТИКО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Початок нового тисячоліття позначився бурхливими процесами глобалізації, трансформації, оновлення суспільних відносин взагалі і суспільних наук зокрема. З'явилися нові галузі наукових знань, теорії, зокрема, новий напрям в українській науці кримінології — політична кримінологія, що дозволило використати нові прогресивні технології та продуктивні заходи у вирішенні важливих суспільних проблем. Визначення корупції як посягання на публічну владу і використання її в приватних інтересах дає підстави сучасним кримінологам розглядати корупцію як проблему політичної кримінології. Така характеристика корупції визначає необхідність проведення кримінологічних досліджень політичних аспектів корупції з огляду на відсутність належної уваги аналізу політики, як фактора соціальної організації, в наукових працях з цих питань. Із формулювання визначення політичної кримінології сучасними вітчизняними науковцями слідує, що питання політичних аспектів породження корупції і політичних засобів протидії їй цілком доцільно включити до її предмета.

Ефективність протидії корупції передусім залежить від її правильного розуміння. На результатах протидії корупції відчутно позначається відсутність наукової розробки важливих аспектів проблеми. Адже без наукової обґрунтованості будь-який процес, концепція, стратегія втрачають свій сенс, тому що все в цьому світі має свої закономірності виникнення, зростання, поширення та припинення існування. Тому формування концепції протидії корупції має будуватись на сучасних наукових підходах. Останні досягнення сучасних фахівців у цій сфері дозволяють створити ефективний механізм антикорупційної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду і особливостей прояву корупції в Україні [1, с. 56].

З огляду бачення основної причини корупції у недостатності розвитку політичної культури в українському суспільстві та виходячи із культурно-правової концепції забезпечення соціального порядку, основним у протидії корупції, на думку професора О. М. Костенка, є створення умов для підвищення політичної культури в суспіль-

стві і втілення в життя формули «культура + закон» або «культура + відповідальність» [2, с. 85]. При цьому підвищення політичної культури як елемента соціальної культури має відбуватись не лише відносно представників влади, а і громадян, корупційна активність яких завжди є наслідком поширення корупції.

Рівень політичної культури в сучасному українському суспільстві оцінюється як кризовий, тому корупція в Україні визначається як корупція «кризового типу», коли засоби правомірного використання влади в приватних інтересах суттєво обмежені, та у громадян для використання послуг влади залишається лише вдатися до корупції. Враховуючи той факт, що кожен історико-національний тип корупції є похідним від явищ політики, економіки, культури та розвитку держави, стає цілком очевидним виявлення такої особливої форми прояву корупції в Україні.

Згідно з культурологічною концепцією протидії корупції реалізація формули «культура + відповідальність» має здійснюватись через відповідні культуризуючі чинники: конкуренція, просвітництво, релігія тощо. Тому таку складову зазначеної формули, як «закон» або «відповідальність», як вважається, можна привести у дію за допомогою засобів кримінальної юстиції, належне застосування яких може мати місце лише у випадку наявності відповідного рівня соціальної культури громадян, що їх застосовують.

Окрім цього слід звернути увагу на той факт, що інформаційні інститути впливають на політичну свідомість і політичну діяльність через ЗМІ, систему освіти, через що програмується майбутня політична поведінка громадян. В разі втрати контролю суспільства над ЗМІ корумповані групи можуть захопити ЗМІ і використати їх для формування потрібної їм громадської думки. В цьому разі ЗМІ можуть стати чинником, сприяючим поширенню корупції у суспільстві.

Втілення в життя критеріїв чесності у сфері державної служби дозволить підвищити соціальну культуру посадовців, що має стати першочерговим завданням у напрямку протидії корупції та корупційної злочинності поряд із застосуванням репресивних заходів впливу у цій сфері. При розробці Кодексу поведінки держслужбовців, необхідність формування якого постає важливим чинником антикорупційної діяльності, необхідно враховувати зарубіжний досвід і створити умови ефективної дії його норм, а не залишити черговим декларативним приписом на папері. Чітке визначення посадових обов'язків державних службовців і детальне розмежування належного і неналежного в поведінці чиновників має закріпитись у таких кодексах, що дасть позитивний ефект.

Отже, прогресивним напрямком вирішення проблеми корупції, на нашу думку, виступає культурологічна концепція протидії злочинності. В окремих літературних джерелах також вирішення проблеми корупції пропонується через поступову зміну культурних стандартів поведінки в напрямку припинення зловживань та гармонізації суспільних відносин через діалог представників різних суспільних верств населення. В даний спосіб передбачається, що більш заможні верстви вже припинять прагнути до розкоші, а займуться витрачанням своїх статків на суспільно корисні цілі [3, с. 80], що позитивно вплине на протистояння заможних та бідних громадян в суспільстві. За таких умов прояви корупції уповільняться темпи свого поширення в суспільстві та прагнення до збагачення вже не буде таким пріоритетним серед інших соціальних цінностей в державі.

Формування культури означає формування поведінки, відповідної природному способу життя, а стосовно сфери публічно-правових відносин, функціонування інституту державної служби означає створення культурного клімату у сфері реалізації владних повноважень службовими особами. Зокрема, з огляду на зарубіжний досвід, слід зазначити, що одним із напрямків протидії корупції в Китаї є заохочення невідкупності. В Китаї функціонує виховний рух трьох заохочень — заохочення політичної свідомості, заохочення здорового руху справедливості і заохочення навчання [1, с. 143], що в цілому і відображає зміст зазначеної культурологічної концепції.

Поряд з цим для забезпечення процесу виховання належного рівня соціальної культури громадян є доцільним підтримати пропозицію про запровадження державної програми формування антикорупційної культури громадян України, передусім, через підвищення загального рівня моральності і духовності суспільства [2, с. 211]. Так, російський вчений І. М. Буданова пропонує для формування антикорупційної правосвідомості ввести до освітнього процесу вищих та середніх професійних навчальних закладів курс «Антикорупційні стандарти поведінки», розвиток ефективних науково-популярних та культурних просвітницьких програм, видання друкованих матеріалів з протидії корупції, що в цілому буде сприяти підвищенню рівня соціальної культури громадян [4, с. 185—186].

Традиційні підходи в класифікації заходів протидії корупції включають сюди групу загальносоціальних заходів, серед яких називають: формування законослухняної особистості, відповідної правосвідомості, нетерпимості до корупційних діянь, морального виховання «простих громадян», що в цілому відповідає основним засадам

зазначеної культурологічної концепції. Разом з тим не завжди належно оцінюється прогресивність та ефективність таких заходів і необхідність першочергового їх застосування з урахуванням аналізу стану ефективності протидії корупції. Реалізація таких заходів може відбутись за допомогою просвітництва, засобів антикорупційної реклами та антикорупційної пропаганди в ЗМІ.

Ефективність застосування культурологічної концепції протидії корупції в напрямку підвищення соціальної культури громадян також підтверджує і міжнародний досвід. Зокрема, у Фінляндії, яка за даними авторитетної організації Transparency International вважається найменш корумпованою країною у світі, важлива роль надається рівню освіти нації, адже, як зазначається, освіченими людьми набагато важче маніпулювати [1, с. 111].

З огляду на те, що корупція вважається системою негативних поглядів, переконань [5, с. 206], хворобою, що має у своїй основі психологічну настанову використовувати державну службу не за призначенням, зміна такої системи мислення в напрямку підвищення рівня соціальної культури всіх учасників корупційних відносин має стати ефективним напрямком антикорупційної діяльності. Професор М. І. Мельник визнає, що збереження відповідної системи моральних цінностей в суспільстві є стратегічним напрямком запобігання корупції [5, с. 202]. Отже, запобігання подальшій моральній деградації шляхом виховання належного рівня правової культури в суспільстві буде слугувати ефективним чинником в антикорупційній діяльності.

Таким чином, сукупність відповідних норм права і моральності забезпечить належне функціонування суспільних та державних інститутів. Отже, тут мова йде про відому формулу культурологічної концепції протидії злочинності «культура плюс закон».

Побудова відносин у сфері службової діяльності на природних законах має мінімізувати прояви зловживання владою в суспільстві. До таких законів відносяться закони вільної конкуренції, рівності та незловживання правами. Окрім зазначених, природні закони формуються в процесі життєдіяльності суспільства, норми яких мають відповідати сучасним реаліям розвитку цього суспільства. Також ті члени суспільства, які вже мають належний рівень соціальної культури, здатні самостійно створювати нові природні закони. Виховання висококультурної нації сприятиме протидії протиприродним явищам в суспільстві, зокрема, корупції і корупційній злочинності. Формування еліти, здатної не тільки дотримуватись природних законів життя, а й самостійно створювати, виявляти нові

природні закони, дозволить розвивати і підвищувати рівень соціальної культури інших членів суспільства. За зразок можна взяти рух джентльменства в Англії як приклад високої соціальної культури людини і формувати сучасну еліту в сучасному суспільстві [2, с. 86].

У зв'язку з цим важливим заходом протидії корупції вважається створення умов для формування антикорупційної освіти через виховання вільної, активної та відповідальної особистості.

Запровадження принципів доброчесності у сфері реалізації владних повноважень та реалізація інших просвітницьких заходів серед всіх верств населення будуть сприяти вихованню належного рівня соціальної культури всіх учасників суспільних відносин. Формуванню належного рівня культури буде сприяти проведення громадської просвіти в усіх сферах діяльності держави, що також буде виховувати громадян в напрямку прихильності нормам права, де важливу роль відведено вищим навчальним закладам. Ідеологія, заснована на вихованні почуття громадського обов'язку, прагнення бути корисним суспільству і усвідомлення цінності особистого матеріального добробуту як похідного від добробуту суспільного, дасть можливість сформувати необхідний рівень соціальної культури суспільства. Саме використання такого наукового підходу в антикорупційній діяльності буде сприяти ефективності протидії корупції в цілому.

Л і т е р а т у р а

1. *Коррупция*: политические, экономические, организационные и правовые проблемы : междунар. науч.-практ. конф. (9—10 сентября 1999 г.) : сб. материалов / под ред. В. В. Лунеева. — М. : Юрист, 2001. — 429 с.

2. *Костенко О. М.* Культура і закон у протидії злу / Олександр Миколайович Костенко — К. : Атіка, 2008. — 352 с.

3. *Миронов В. В.* Борьба с коррупцией — необходимое условие становления правового государства в России / В. В. Миронов, В. С. Кржевов // Преодоление коррупции — главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты : межведомственный научный сборник. — М., 2009. — Т. 1 (39). — С. 79—88.

4. *Буданова И. М.* Проблемы формирования антикоррупционного мировоззрения граждан // Преодоление коррупции — главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты : межведомственный научный сборник. — М., 2010. — Т. 1 (40). — С. 183—187.

5. *Мельник М. І.* Корупція — корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії / Микола Іванович Мельник. — К., 2004. — 400 с.